

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ПОДАНОВСЬКА ГАЛИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 373.3.016:821.161.2:087.5

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ОСНОВІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ УРОКІВ
ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ ТА РОБОТИ З ДИТЯЧОЮ КНИЖКОЮ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Стахів Марія Олексіївна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, доцент кафедри початкової та
дошкільної освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Грона Наталія Вікторівна,
Комунальний заклад «Прилуцький гуманітарно-
педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка»,
викладач української мови,
методики навчання української мови;

кандидат педагогічних наук, доцент
Собко Валентина Олексіївна,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка, завідувач кафедри теорії
і методики початкової освіти.

Захист відбудеться 17 вересня 2021 р. об 11.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.05 Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://www.tnpu.edu.ua> та в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

Автореферат розіслано 2 серпня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. П. Штонь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Реформування української школи на сучасному етапі зумовлене змінами в суспільно-політичному житті, формуванням нових концептуальних засад національної системи освіти, спрямованих, зокрема, і на підвищення мовленнєвої культури та комунікативної компетентності учнів.

Питання мовленнєвого розвитку та формування комунікативної компетентності здобувачів освіти набувають сьогодні державного характеру і ґрунтуються на законодавчо-нормативній базі, зокрема: Конституція України, закони України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019), «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014); Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (2002), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (2014); Концепція розвитку педагогічної освіти (2018), Концепція літературної освіти (2011), Концепція «Нова українська школа» (2016); Державний стандарт початкової освіти (2018).

Сучасна парадигма мовно-літературної освіти учнів початкової школи відзначається різноаспектністю освітніх завдань. Серед них – формування комунікативної компетентності, що передбачає набуття елементарних умінь комунікативної поведінки на засадах інтегрованого навчання.

Теоретичну базу методики формування комунікативної компетентності учнів початкової школи становлять наукові розвідки із загальної, педагогічної, вікової психології та психолінгвістики таких учених: Л. Виготський, П. Гальперін, М. Жинкін, І. Зимня, Г. Костюк, О. Кочерга, В. Крутецький, О. Леонтьєв, М. Львов, С. Рубінштейн, І. Синиця та ін.; лінгвістичні та лінгводидактичні праці Ф. Бацевича, О. Біляєва, А. Богущ, Л. Варзацької, М. Вашуленка, О. Вашуленко, Т. Вільчинської, Н. Волошиної, В. Горецького, О. Горошкіної, Н. Грони, І. Гудзика, О. Джежелей, Т. Донченко, І. Дроздової, С. Дубовик, А. Зимульдінової, А. Каніщенко, А. Коваль, Т. Котик, І. Кочан, М. Крупи, Т. Ладиженської, М. Львова, В. Мартиненко, Л. Мацько, В. Мельничайка, О. Мельничайко, В. Науменко, М. Наумчук, Л. Паламар, Е. Палихати, В. Пасинок, М. Пентилюк, Г. Підлужної, К. Плиско, О. Пономарева, К. Пономарьової, О. Прищепи, Л. Рожило, О. Савченко, Н. Скрипченко, В. Собко, Л. Струганець, Г. Ткачук, А. Токарської, О. Хорошковської та ін. Усі дослідження підтверджують: принцип розвитку мовлення, який забезпечує формування комунікативної компетентності, – провідний у навчанні рідної мови та літературного читання. Водночас питання формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою залишається поза увагою науковців; не став предметом комплексного дослідження літературний розвиток школярів як окремий складник і засіб формування комунікативної компетентності.

Формування комунікативної компетентності учнів початкових класів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою, відповідно до Концепції Нової української школи, є зразком предметної інтеграції у межах мовно-літературної галузі та забезпечується інтегрованим мовно-літературним курсом «Українська мова». Його метою є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності (слухання-розуміння, говоріння,

читання, письмо), формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; розвиток мовленнєво-творчих здібностей.

Аналіз наукової літератури, вивчення нормативно-правових документів, узагальнення практичного досвіду вчителів початкових класів із проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів засвідчують наявність суперечностей між усвідомленою потребою формування комунікативно компетентного школяра в умовах освітньої міжгалузевої і предметної інтеграції та поширеним на практиці недостатнім використанням потенційних можливостей уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою для формування комунікативно компетентної особистості.

Активне використання ресурсу уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою, на яких реалізуються усі функції мовлення: комунікативна, когнітивна, емоційна, поетична, естетична, активізує процес комунікативної діяльності учнів, підвищує її мотиваційний компонент, виробляє уміння свідомого вибору мовних засобів для конкретної комунікативної ситуації, забезпечує формування належного рівня комунікативної компетентності.

Необхідність визначення та обґрунтування оптимальних підходів до формування комунікативної компетентності молодших школярів спричинило і вибір теми дослідження «Формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою», актуальність якої зумовлена потребою вдосконалення методики формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане в руслі наукової теми, над якою працює кафедра української мови та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Шляхи підвищення ефективності навчання української мови в освітніх закладах різних рівнів» (державний реєстраційний номер 0112U006678). Тему дисертації затверджено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 6 від 25 лютого 2014 року).

Об'єкт дослідження – процес формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках літературного читання та роботи з дитячою книжкою.

Предмет – методика формування комунікативної компетентності на уроках літературного читання та роботи з дитячою книжкою.

Мета дисертації – розробити, теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити методику формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою може бути ефективним за таких умов:

– дотримання психолого-педагогічних (урахування вікових особливостей розвитку уваги, пам'яті, мислення, мовленнєвої діяльності; розвитку читацької компетентності як основи для формування комунікативної компетентності, забезпечення рівномірності всіх видів мовленнєвої діяльності, створення комунікативного середовища на уроках літературного читання, міжпредметна та внутрішньогалузева інтеграція; психологічна та дидактична готовність учителів до цілеспрямованого розвитку комунікативної компетентності на уроках літературного читання) та дидактично-методичних умов формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти (активне використання навчально-методичного комплексу з літературного читання, традиційних та сучасних методів навчання (реалізація методу «читання-розгляд», метод проєктів, інтерактивні методи «мозковий штурм», «акваріум», «групування», дидактичні ігри тощо) відповідно до розробленої експериментальної методики;

– послідовного і систематичного враховування комунікативного компоненту літературного розвитку та читацької компетентності на основі їх взаємозв'язку;

– реалізації комунікативної та діяльнісної змістової лінії початкової мовно-літературної освіти відповідно до розробленої методики формування комунікативної компетентності;

– застосуванні системи тренувальних вправ і завдань, що закріплюють літературознавчі знання й виробляють практичні вміння користуватися мовними засобами відповідно до комунікативної ситуації.

Реалізація поставленої мети і перевірка гіпотези передбачала розв'язання таких **завдань**:

1) уточнити сутність понять «компетентність», «комунікативна компетентність молодших школярів», виокремити комунікативний складник у структурі читацької компетентності;

2) обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування комунікативних умінь здобувачів початкової освіти під час вивчення літературних творів;

3) визначити стан розробки досліджуваної проблеми у педагогічній та лінгводидактичній науковій літературі на основі аналізу чинних програм, підручників, методичних рекомендацій і з'ясувати рівень сформованості комунікативної компетентності учнів початкової школи;

4) визначити дидактично-методичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів, виділити етапи її формування, розробити відповідну систему вправ і завдань та сконструювати емпірико-динамічну модель формування означеної компетентності;

5) експериментально перевірити ефективність розробленої методики й укласти методичні рекомендації щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Методологічною основою дослідження стали концептуальні положення науковців про діалектичну єдність мислення, мови і мовлення (М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонтьєв, І. Синиця та ін.), про природу і функції мови (Ф. Бацевич, Л. Виготський, М. Кочерган та ін.), про мову, літературу і культуру як запоруку збереження і розвитку духовних цінностей суспільства (Г. Васянович, О. Вишневський, І. Огієнко, Г. Стельмахович та ін.), про діяльнісну, комунікативно

компетентну, творчу суть особистості (З. Бакум, І. Бех, Н. Бібік, Л. Варзацька, М. Вашуленко, А. Зиммельдінова та ін.).

На різних етапах наукового пошуку було використано такі **методи**:

– *теоретичні*: аналіз державних документів у галузі мовної освіти, лінгвістичної, лінгводидактичної, психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури з досліджуваної проблеми, програм і підручників із літературного читання, навчальних посібників; синтез, класифікація для визначення підходів і принципів, що регулюють процес формування комунікативної компетентності у здобувачів початкової ланки освіти; моделювання навчального процесу із використанням запропонованої методики;

– *емпіричні*: цілеспрямоване педагогічне спостереження за мовленнєвою діяльністю школярів, анкетування, усне та письмове опитування учнів, учителів, батьків; спостереження за особливостями сприймання дітьми творів різних жанрів, типів; аналіз уроків, поурочних планів, учнівських письмових робіт, теоретичне осмислення досвіду вчителів початкових класів для вивчення практики формування комунікативної компетентності молодших школярів та визначення рівнів її сформованості; педагогічний експеримент, у ході якого здійснювалась якісна та кількісна обробка його результатів із метою перевірки ефективності запропонованої методики;

– *методи математичної статистики*: для аналізу, обробки і перевірки достовірності результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено методику формування комунікативної компетентності на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою, яка базується на положеннях особистісно орієнтованого, компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, інтегрованого та системного підходів і передбачає три етапи формування відповідної компетентності (пропедевтичний, основний та завершальний); *систематизовано* основні закономірності, яким підпорядкований процес літературного розвитку в єдності з формуванням комунікативно компетентного здобувача початкової освіти; *створено* експериментальну емпірико-динамічну модель формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою; *розроблено й упроваджено* в освітній процес початкової школи систему навчально-тренувальних комунікативно зорієнтованих вправ і завдань для уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою; *уточнено* зміст поняття «комунікативна компетентність молодших школярів»; *удосконалено* показники сформованості комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою; *подальшого розвитку набули* положення концепції формування комунікативної компетентності на засадах інтегрованого, особистісно орієнтованого, комунікативно компетентнісного навчання на уроках літературного читання та роботи з дитячою книжкою.

Практичне значення роботи полягає в науково осмисленій і обґрунтованій методиці формування комунікативної компетентності на основі взаємозв'язку

уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою, яка може бути застосована в практиці початкової школи, зокрема в курсі літературного читання та роботи з дитячою книжкою. Викладені у дисертації наукові положення можуть бути використані і в навчальному процесі вищих педагогічних закладів освіти – під час підготовки лекцій для студентів спеціальності 013 Початкова освіта, проведення практичних занять із навчальних дисциплін «Методика навчання української мови», «Дитяча література з методикою навчання».

Запропонована система комунікативно зорієнтованих вправ і завдань експериментальної методики формування комунікативної компетентності учнів початкової школи може стати частиною спеціальних кейсів, використання яких дасть змогу розв'язувати завдання як мовної, так і літературної освіти у початковій школі.

Експериментальною базою дослідження були: Львівська середня загальноосвітня школа № 42 (довідка № 32 від 10 березня 2021 року), Львівська середня загальноосвітня школа № 63 (довідка № 20 від 15 березня 2021 року), заклад загальної середньої освіти № 87 Львівської міської ради імені Ірини Калинець (довідка № 01-21/73 від 09 березня 2021 року), Чанизький заклад загальної середньої освіти I–II ступенів Буської міської ради Львівської області (довідка № 18 від 09 березня 2021 року), Пійлівська загальноосвітня школа I–III ступенів Калуської районної ради Івано-Франківської області (довідка № 93 від 11 грудня 2020 року), Івано-Франківський ліцей № 23 імені Романа Гурика (довідка № 76 від 04 березня 2021 року), Рівненська загальноосвітня школа I–III ступенів № 28 Рівненської міської ради (довідка № 206/01-26/20 від 21 грудня 2020 року), Рівненська загальноосвітня школа I–III ступенів № 24 Рівненської міської ради (довідка № 105/01-14/21 від 18 лютого 2021 року), загальноосвітня школа I–III ступенів села Вашківці Сокирянського району Чернівецької області (довідка № 01-17/293 від 28 грудня 2020 року), загальноосвітня школа I–III ступенів № 16 Чернівецької міської ради (довідка № 01-12/131 від 22 березня 2021 року), загальноосвітня школа I–III ступенів № 26 Житомирської міської ради (довідка № 175 від 17 березня 2021 року), Житомирський ліцей № 25 (довідка № 104 від 26 березня 2021 року).

Апробація результатів роботи здійснювалась на міжнародних науково-практичних конференціях: «Педагогіка і психологія в епоху глобалізації – 2015» (м. Будапешт, листопад 2015), «Актуальні проблеми початкової освіти та інклюзивного навчання у світлі євроінтеграції» (Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, 12–13 травня 2016), «Євразійський науковий конгрес» (м. Барселона, Іспанія, 9–11 серпня 2020), а також Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика» (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, 25 листопада 2016).

Публікації. Основні положення і результати дисертації висвітлено в 15 публікаціях, серед яких: 4 – у фахових наукових виданнях України, 1 стаття у закордонному періодичному науковому виданні, 2 статті і одні тези в збірниках міжнародних науково-практичних конференцій, 5 статей і одні тези – в інших

періодичних виданнях і збірниках матеріалів конференцій, одні методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (278 найменувань, серед них 2 – іноземною мовою) та 19 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 290 сторінок, із них основного тексту – 190 сторінок. Робота містить 15 таблиць, 11 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; сформульовано гіпотезу, наукову новизну та практичне значення роботи; подано інформацію про апробацію, кількість публікацій і структуру дисертації.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з книжкою»** розглянуто формування комунікативної компетентності молодших школярів як лінгводидактичну проблему; визначено передумови зародження методики навчання читання та розвитку мовленнєвих умінь і навичок; розкрито роль вітчизняних учених у становленні методики навчання читання; проаналізовано комунікативний складник у структурі читацької компетентності здобувача початкової освіти; описано психолого-педагогічні чинники формування комунікативної компетентності у процесі літературного розвитку молодших школярів.

Опрацювання науково-методичної літератури дало змогу узагальнити поняття «компетентність», «комунікативна компетентність» та з урахуванням праць Л. Варзацької, М. Вашуленка, С. Дубовик, А. Каніщенко, М. Наумчук, О. Савченко, Г. Харченка уточнити поняття «комунікативна компетентність молодших школярів» і трактувати його як інтегральну якість особистості, що виявляється у здатності формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування; оволодівати й застосовувати мовні знання, уміння та навички; встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи різні способи взаємодії; ефективно працювати в групах; володіти різними соціальними ролями, необхідними для успішної соціалізації в полікультурному суспільстві.

Ретроспективний аналіз науково-методичної літератури показав, що становлення методики класного читання (літературне читання) в початковій школі пройшло кілька етапів, починаючи з появи перших підручників для читання (середина ХІХ століття), а позакласне читання (робота з дитячою книжкою) тривалий час було складником позаурочної виховної роботи, його ж методика утверджувалася тільки з 70-х років ХХ століття. За цей час зусиллями багатьох поколінь учених і педагогів було розроблено найважливіші теоретичні основи виховання школярів-читачів.

Проаналізовано внесок українських учених-лінгводидактів, письменників, культурних та громадських діячів у розвиток методичної науки формування читацької та комунікативної компетентності учнів початкової школи (Х. Алчевська, С. Васильченко, Б. Грінченко, М. Драгоманов, О. Духнович, Т. Лубенець, Леся

Українка, І. Огієнко, Олена Пчілка, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко, Т. Шевченко).

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури (В. Андрієвська, Л. Виготський, Л. Данилюк, І. Зимня, О. Леонтьєв, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.) засвідчив, що мовленнєвий та літературний розвиток молодших школярів зумовлений сензитивністю віку учнів (безпосереднє сприйняття світу – вони коментують, інтерпретують, оцінюють і закріплюють у слові під час спілкування зі старшими й досвідченішими людьми відповідні знання і певні уявлення). Під час формування комунікативної компетентності школярів цього віку важливо враховувати особливості уваги (швидко перемикає увагу й зосереджується у різних комунікативних ситуаціях), пам'яті (перевага мимовільної пам'яті над довільною), мотивації (інтелектуальне, емоційне самовираження), мислення (здійснюється перехід від наочно-образного, конкретного мислення до понятійного, науково-теоретичного), мовленнєвої діяльності (формується вміння логічно і зв'язно будувати власні висловлювання; паралельно з розповідним та описовим типами мовлення з'являється розмірковування з висловленням і доведенням власної думки), характеру (переважають чотири типи характерів дитини – діти-глядачі, діти-слухачі, діти-оратори, діти-діячі), темпераменту, сприйняття та розуміння тексту (процес сприйняття і розуміння змісту мовлення відбувається на таких рівнях: початковий – тільки розуміння основного предмета висловлювання; другий – розуміння смислу, змісту інформації; найвищий рівень сприйняття – розуміння, за допомогою яких мовних одиниць передано смисл та для чого ця інформація), інтелектуального потенціалу учнів тощо.

Урахування зазначених особливостей лягло в основу визначення педагогічних умов методики формування комунікативної компетентності та літературного розвитку у взаємозв'язку, зокрема: розвиток читацької компетентності як основи для формування комунікативної компетентності; забезпечення рівномірності всіх видів мовленнєвої діяльності (слухання-розуміння, говоріння, читання, письма); створення комунікативного середовища на уроках літературного читання; міжпредметна та внутрішньогалузева інтеграція; психологічна та дидактична готовність учителів до цілеспрямованого розвитку комунікативної компетентності на уроках літературного читання.

У другому розділі **«Сучасний стан формування комунікативної компетентності на уроках літературного читання та роботи з дитячою книжкою»** здійснено аналіз чинних програм та підручників «Літературне читання» для початкової школи; визначено критерії, показники та рівні сформованості комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти на констатувальному етапі дослідження.

Аналіз чинних підручників «Літературне читання» (3–4 класи) підтвердив відповідність змісту матеріалу програмовим вимогам мовно-літературної освітньої галузі «Українська мова і літературне читання» та його здатність забезпечити формування і розвиток молодшого школяра як мовної особистості засобами рідного слова в умовах особистісно зорієнтованого навчання. Це дало нам підстави і можливість визначити шляхи діяльності на уроках літературного читання та роботи з дитячою книжкою для досягнення результату освітньої діяльності – сформувати у

випускників початкової школи стійку мотивацію до самостійного читання текстів різних жанрів і стилів; уміння орієнтуватися у світі дитячої літератури; сприймати, розуміти, інтерпретувати прочитане у контексті навчальних і життєвих ситуацій; будувати свої висловлювання відповідно до комунікативної ситуації, тобто бути компетентним читачем і мовцем.

Результати анкетування учителів (24 особи), бесіди з ними та спостереження за навчальною діяльністю на уроках літературного читання та роботи з дитячою книжкою дають підстави стверджувати про переважання традиційних форм роботи з розвитку мовленнєвих умінь учнів без орієнтації на змістовий та комунікативний складники мовленнєвої діяльності, які є необхідною умовою успішної комунікації. Це засвідчує потребу значного вдосконалення методичних умінь та навичок учителів початкових класів із реалізації взаємозв'язків між уроками літературного читання та роботи з дитячою книжкою, а також формування таких умінь у студентів-випускників спеціальності «Початкова освіта».

На констатувальному етапі експерименту було удосконалено показники сформованості комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою: сприйняття змісту твору учнями, обізнаність молодших школярів у світі дитячих художніх книжок, рівень словникового запасу учнів, рівень сформованості умінь комунікативної компетентності, рівень сформованості та розвитку комунікативної діяльності молодших школярів. Для їх визначення враховувалися програмові вимоги, а також критерії оцінювання знань та вмінь учнів, передбачені цими вимогами. До кожного показника було дібрано серію діагностичних завдань, спрямованих на виявлення рівнів розвитку комунікативних та читацьких умінь.

За допомогою констатувального зрізу, до якого було залучено 454 учні, визначено переважання середнього рівня сформованості комунікативної компетентності у більшості школярів як контрольних класів (КК), так і експериментальних класів (ЕК), зокрема за показниками рівня сформованості та розвитку комунікативної діяльності високий рівень продемонстрували 5,1% – ЕК та 4,7% – КК. Достатнього рівня досягли 11,8% – ЕК та 12,1% – КК; середнього 35,1% – ЕК та 34,9% – КК; переважав низький рівень – 48% – ЕК та 48,3% – КК. Під час визначення рівнів до уваги бралися змістові компоненти комунікативної діяльності.

Ураховуючи ці результати і зіставляючи програмовий зміст навчання літературного читання та роботи з дитячою книжкою, ми дійшли висновку про необхідність створення методики, яка дозволила б акцентувати увагу учнів на комунікативному аспекті у процесі літературного розвитку, шукати оптимальні мовленнєві варіанти для вираження найбільш точної оцінки твору та передачі його змісту, зважаючи на стиль мовлення, жанрову специфіку висловлювання, відповідно до теми аналізованого твору.

У третьому розділі **«Експериментальна методика формування комунікативної компетентності учнів початкових класів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою»** обґрунтовано методику поетапного формування комунікативної компетентності, описано хід формувального експерименту та його результати. Аналіз наукової літератури, результати теоретичних та емпіричних пошуків дали змогу розробити

експериментальну емпірико-динамічну модель формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою (рис.1).

У моделі відображено психолого-педагогічні умови, дидактичні підходи, принципи, дидактично-методичні умови, методи, прийоми, засоби та форми навчання, систему комунікативно зорієнтованих вправ і завдань, показники та рівні сформованості комунікативної компетентності молодших школярів, що забезпечують підвищення ефективності формування читацької та комунікативної компетентності молодших школярів на основі уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою, формування в молодших школярів основ читацької самостійності як складника їх літературного розвитку та комунікативної компетентності учнів початкових класів.

Урахування зазначених психолого-педагогічних умов та дидактичних підходів дало змогу визначити ефективні методи та прийоми навчальної діяльності на уроках літературного читання та роботи з дитячою книжкою.

Реалізація *загальнодидактичних, лінгводидактичних та власне методичних принципів літературного читання* у системі формування комунікативної компетентності молодших школярів була забезпечена використанням методів навчання на основі спостереження за мовленням учителя, персонажів твору, роботи з підручником, наочністю; словесних методів (розповідь-пояснення, евристична бесіда, пояснювально-ілюстративна бесіда); практичних методів (вправи, творчі завдання, метод проєктів та ін.); ігрових та інтерактивних методів навчання («мозковий штурм», «акваріум», «мікрофон» та ін.), що сприяють виробленню комунікативних умінь і навичок. Серед прийомів формування комунікативної компетентності молодших школярів виділяємо: 1) аналіз (аналіз речень тексту, внаслідок чого визначають невідомі слова); 2) синтез (доповнення характеристики персонажа прикметниками, синонімами, словами, ужитими в переносному значенні); 3) порівняння (наприклад, порівняння розповідного неокличного з розповідним окличним реченням, питальних і спонукальних та розповідних конструкцій); 4) прийоми ігрової діяльності (гра «Пригадай заголовок», «Знайди героя», «Розмова з автором», «Діалог з персонажем» тощо); 5) спостереження (за способами розрізнення реплік та слів автора тощо).

Відповідно до поставленої мети, змісту, принципів, методів було визначено засоби формування комунікативної компетентності учнів початкової школи.

Центральне місце в експериментальній методиці відведено системі комунікативно зорієнтованих вправ і завдань для уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою, що мають: *спонукально-пошуковий* (аналітичні), *спонукально-репродуктивний* (конструктивні) та *спонукально-продуктивний* характер (творчі). Виконання усіх видів вправ здійснювалося у взаємозв'язку уроків літературного читання та уроків роботи з дитячою книжкою. Попри різні методичні та змістові завдання ці уроки однаково сприяли розвитку комунікативних умінь і навичок.

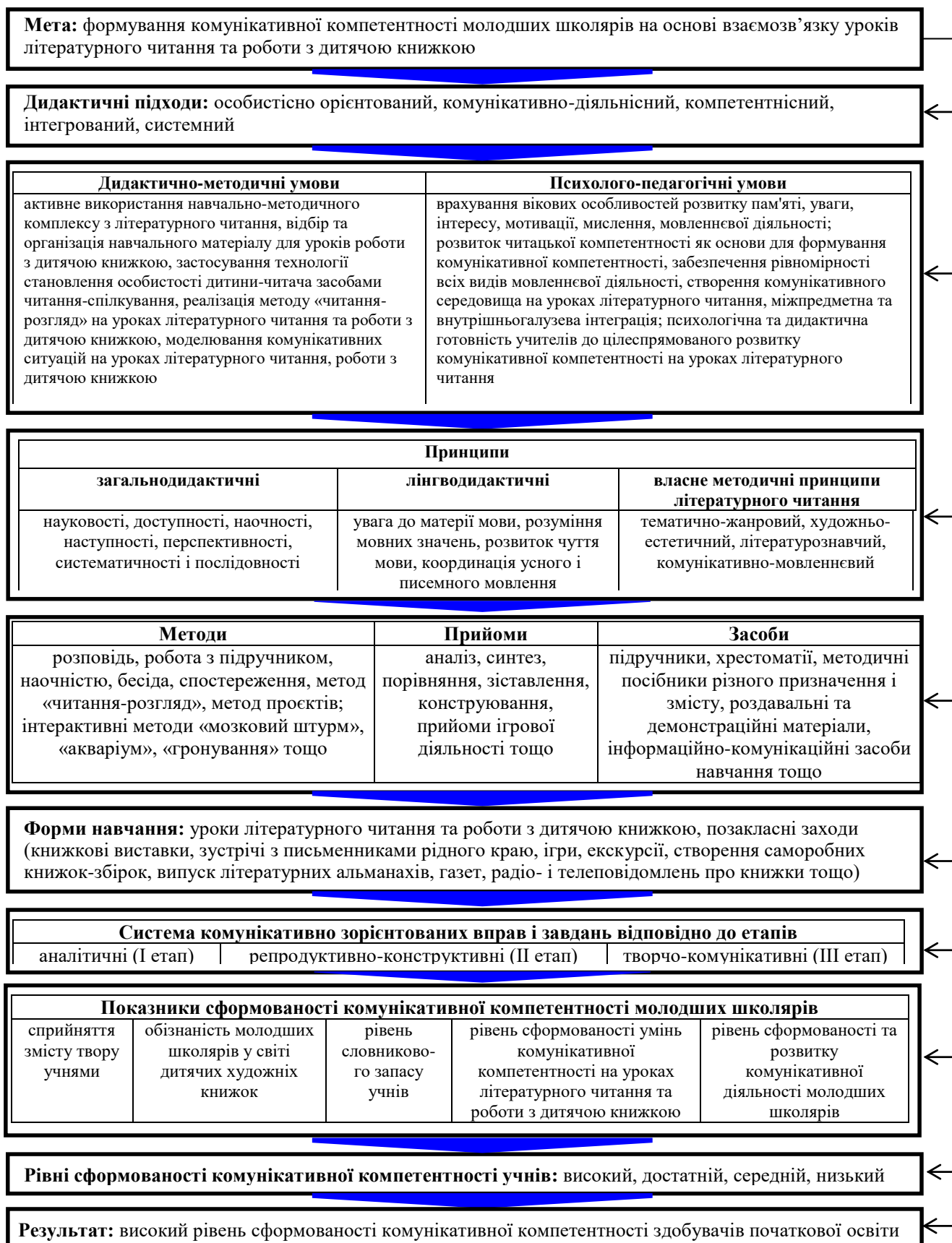

Рис. 1. Експериментальна емпірико-динамічна модель формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою

Вправи аналітичного характеру забезпечували виявлення в текстах для літературного читання та роботи з книжкою мовних засобів для характеристики персонажів, їх мовлення, опису природи чи дій тощо. Предметом аналізу були твори різних жанрів і художньо-тематичного спрямування, представлені у підручниках із літературного читання та для роботи з дитячою книжкою (позакласне читання). Серед аналітичних вправ часто виконувалися: *словникові вправи*, що сприяли збагаченню словникового запасу учнів та його активному використанню; *структурно-змістові вправи* забезпечували розвиток логічного мислення і формування послідовності викладу думок; *граматичні вправи* закріплювали лінгвістичні знання та формували розуміння структури речення та структури висловлювання; *художньо-естетичні вправи* допомагали розкривати багатство української мови, формували уміння передавати емоції персонажів твору та висловлювати свої емоційно-оцінні враження від прочитаного.

Метою конструктивних вправ було вироблення практичних умінь і навичок користуватися певними мовними засобами в конкретній мовленнєвій ситуації, як-от:

– з'ясувати, як змінилося емоційне навантаження висловлювання після вилучення з нього прикметників? (А. Волкова «Перший подих осені», 3 кл.)

– змінити стиль мовлення, вносячи зміни у лексичну структуру тексту (О.Савченко «Привчайтеся працювати зі словниками!», 3 кл.).

Творчі комунікативні вправи ставили за мету створення нового тексту на уроці літературного читання на основі прочитаного художнього твору на уроці роботи з дитячою книжкою. Серед найбільш продуктивних виділимо, наприклад, такі завдання:

– подати свій зачин, свою кінцівку твору З. Мензатюк «Пригоди кізоньки Дерезовської», 4 кл.; визначити мовні засоби характеристики персонажа з книжки для дитячого читання «Таємниця козацької шаблі» цієї ж авторки.

– створити уявний діалог між літературними персонажами (з уроку літературного читання та роботи з дитячою книжкою, 3 кл.).

Відмінність експериментальної методики від традиційної полягає в уточненні цільового компонента мовленнєвої роботи на уроках літературного читання та роботи з дитячою книжкою (здійснювати літературний розвиток та удосконалювати мовленнєві уміння); у чіткому визначенні змістового компонента (обсяг літературних знань та мовленнєвих умінь); у максимальній конкретизації комунікативно-діяльнісного компонента (добір дидактичних засобів і видів роботи, що стимулюватимуть мовленнєвий розвиток у нерозривній єдності із засвоєнням літературознавчого матеріалу).

Реалізація авторської методики здійснювалася через педагогічний експеримент, що проводився протягом 2013-2020 навчальних років у процесі вивчення дисциплін літературне читання та робота з дитячою книжкою у 3–4 класах початкової школи (відповідно до чинної програми) в умовах природного навчального процесу із застосуванням розробленої нами методики.

У формульованому експерименті взяло участь 454 молодші школярі – 234 учні експериментальних класів та 220 – контрольних класів. Формульовальний експеримент тривав три роки, проводився за розробленою методикою, яка передбачала III етапи формування комунікативної компетентності. Метою першого, пропедевтичного,

було проведення занять за напрямками «коло читання», «жанрова специфіка твору», «тип дитячої книжки» для удосконалення і розвитку навички читання та вміння «спілкуватися» з книжкою як співрозмовником; формування і розвиток уміння відтворювати фактологічний ланцюжок подій, описаних у творі як засобу формування логічного мислення; визначення теми та основної думки твору як способу формування і формулювання власних висловлювань; розрізнення найпростіших жанрових особливостей малих фольклорних форм, а також літературних форм як засобу вироблення умінь створювати різножанрові та різностильові тексти. На цьому етапі виконувалися вправи аналітичного характеру.

Другий, основний, етап ставив за мету забезпечити мотиваційний компонент під час роботи над окремим літературним твором або книжкою. Це сприяло усвідомленню необхідності доцільного та доречного використання мовних засобів, удосконаленню умінь будувати діалоги, працювати в групі. Забезпечували формування цих умінь вправи репродуктивно-конструктивного характеру.

Метою третього, завершального, етапу було вдосконалення знань та умінь усвідомлювати сюжет, визначати основну думку, переказувати зміст, прогнозувати орієнтовний зміст книжки за її зовнішніми показниками, будувати зв'язні висловлювання за змістом твору/ів тощо. Широко використовувалися завдання на ілюстрування прочитаних творів, малювання словесних картин; застосовувалися прийоми інсценізації й драматизації для розуміння учнями комунікативної ситуації, виконувалися вправи комунікативно-творчого характеру.

З метою перевірки ефективності розробленої методики проведено підсумкові зрізи для визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності молодших школярів. Учням контрольної та експериментальної груп було запропоновано завдання за кожним із виділених показників, які є аналогічними тим, що використовувалися на констатувальному етапі.

Здійснено порівняльний аналіз середніх результатів рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів ЕК і КК на кінець формувального експерименту, який наочно відображено на рисунку 2.

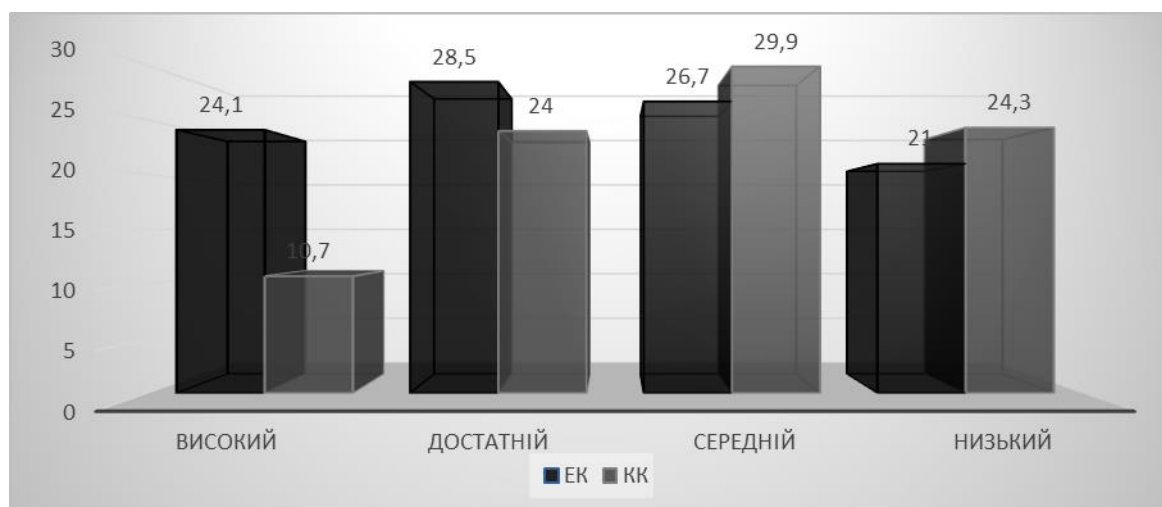

Рис. 2. Середні показники (у %) рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів 4 класів за результатами контрольних зрізів

На кінець експериментального навчання різниця між показниками високого і достатнього рівнів становить 13,4% та 4,5% відповідно.

Для виявлення наявності відмінностей кількісних та якісних показників рівнів формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках літературного читання та роботи з дитячою книгою в експериментальних та контрольних групах до і після застосування експериментальної методики ми скористалися Т критерієм Стьюдента. Обробку результатів дослідження здійснено за допомогою спеціалізованої програми для статистичної обробки спостережень – програмної оболонки SPSS 20.0. (таблиця 2).

На основі здійсненого аналізу можемо констатувати статистичну значущість різниці медіан кількісних показників рівнів сформованості комунікативної компетентності молодших школярів у контрольній та експериментальних групах на прикінцевому етапі.

Результати контрольного експерименту переконують в ефективності експериментальної методики. Комунікативні знання й уміння учнів ЕК виявилися вищими від засвоєних комунікативних знань і сформованих умінь учнів КК.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика рівнів сформованості комунікативної компетентності школярів

Показники сформованості комунікативної компетентності молодших школярів	Група	N	M	SD	t	p
Сприйняття змісту твору учнями	КК	220	6,26	2,12	-4,64	0,001
	ЕК	234	8,31	1,94		
Обізнаність молодших школярів у світі дитячих художніх книжок	КК	220	7,78	1,57	-4,21	0,001
	ЕК	234	9,75	2,03		
Рівень словникового запасу учнів	КК	220	7,19	2,36	-4,32	0,001
	ЕК	234	9,44	2,35		
Рівень сформованості умінь комунікативної компетентності	КК	220	6,09	2,13	-4,50	0,001
	ЕК	234	8,94	1,53		
Рівень сформованості та розвитку комунікативної діяльності молодших школярів	КК	220	7,09	1,36	-4,14	0,001
	ЕК	234	9,47	0,94		
Загальна комунікативна компетентність	КК	220	5,83	1,49	-4,11	0,001
	ЕК	234	8,08	1,30		

За результатами експерименту укладено методичні рекомендації для студентів-практикантів та учителів початкових класів щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою.

ВИСНОВКИ

Дослідження особливостей формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою дозволило зробити такі висновки:

1. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає вдосконалення освітньої системи України. Вагоме місце у цьому реформуванні посідає початкова ланка, де закладаються основи загальноосвітньої підготовки людини. Із запровадженням положень Концепції Нової української школи та Державного стандарту початкової освіти значна увага педагогічних працівників акцентується на важливості формування комунікативної компетентності учнів.

Аналіз лінгвістичної та науково-методичної літератури із проблеми дослідження дав змогу уточнити зміст поняття «компетентність» під яким вбачаємо сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів і досвіду діяльності учня) відносно певного кола предметів і процесів реальної дійсності, необхідних для здійснення якісної особистісної та соціально-значущої продуктивної діяльності. Визначення поняття компетентності поглиблює розуміння ключового поняття «комунікативна компетентність молодших школярів» як інтегральної якості особистості, що виявляється у здатності формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування; оволодівати й застосовувати мовні знання, уміння й навички; встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи різні способи взаємодії; ефективно працювати в групах; виконувати різні соціальні ролі.

Формування комунікативних умінь здійснюється у нерозривній єдності з читацькими. Читацька компетентність є особистісно-діяльнісним інтегрованим результатом взаємодії знань, умінь, навичок та ціннісних ставлень учнів, що набувається у процесі реалізації усіх змістових ліній предмета «Літературне читання». Визначальним у мовленнєвому розвитку учнів, у формуванні в них досвіду міжособистісного спілкування є комунікативно-мовленнєвий принцип, пов'язаний із джерелом інформації. Упровадження комунікативно-мовленнєвого принципу здійснюється засобами літературного розвитку молодших школярів, що передбачає формування мовного чуття, сприйняття звукової краси мови, відчуття образності художнього мовлення, емоційне реагування на поетичне слово, вміння мислити словесно-художніми образами, співпереживати, проявляти креативність.

2. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування комунікативних умінь здобувачів початкової освіти під час вивчення літературних творів. Виявлено, що в учнів 3–4 класів спостерігаються істотні вікові та індивідуальні особливості розумової діяльності, виражені в рівнях розвитку операцій аналізу і синтезу, абстрагування й узагальнення, у співвідношеннях конкретно-образних і абстрактно-словесних компонентів, гнучкості мислення. На завершення молодшого шкільного віку з розвитком логічної і комунікативної функцій мовлення, з виробленням його довільності і рефлексії формується уміння логічно і зв'язно будувати власні висловлення. Паралельно з розповідним та описовим типами мовлення з'являється розмірковування з висловлюванням і доведенням власної думки. Виокремлено педагогічні умови (розвиток читацької компетентності як основи для формування комунікативної компетентності; забезпечення рівномірності всіх видів мовленнєвої

діяльності; створення комунікативного середовища на уроках літературного читання; міжпредметна та внутрішньогалузева інтеграція; психологічна та дидактична готовність учителів до цілеспрямованого розвитку комунікативної компетентності на уроках літературного читання), що забезпечило формування належного рівня сформованості комунікативної компетентності учнів початкових класів.

3. Аналіз чинних підручників з літературного читання (3-4 класи) та творів для роботи з дитячою книжкою підтвердив відповідність змісту матеріалу програмовим вимогам мовно-літературної освітньої галузі «Українська мова і літературне читання». Жанрово-тематичне та художньо-естетичне наповнення підручників із літературного читання та творів для роботи з дитячою книжкою уможливорює формування точного в лексичному плані, доцільного в комунікативному аспекті та влучного в емоційно-оцінному судженні мовлення молодших школярів.

Результати констатувального зрізу засвідчили переважання в учнів початкових класів середнього і низького рівнів сформованості комунікативної компетентності, що підтвердило доцільність застосування дослідного навчання в початковій школі; результати проведеного анкетування вчителів, вивчення їхнього педагогічного досвіду дали підстави стверджувати, що для забезпечення реалізації взаємозв'язків між уроками літературного читання та роботи з дитячою книжкою педагоги потребують глибшої теоретичної і практичної підготовки.

4. Визначено дидактично-методичні умови формування комунікативної компетентності на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою, зокрема активне використання навчально-методичного комплексу з літературного читання; відбір та організація навчального матеріалу для уроків роботи з дитячою книжкою; застосування технології становлення особистості дитини-читача засобами читання-спілкування; реалізація методу читання-розгляд на уроках літературного читання та роботи з книжкою; моделювання комунікативних ситуацій на уроках літературного читання, роботи з дитячою книжкою, що сприяло формуванню у них основ читацької самостійності як складника літературного розвитку та комунікативної компетентності.

Виділено три етапи методики формування комунікативної компетентності молодших школярів: пропедевтичний, основний, завершальний, кожен із яких мав свою мету і завдання. Пропедевтичний – дослідження за напрямками «коло читання», «жанрова специфіка твору», «тип дитячої книжки»; основний – забезпечення мотиваційного компонента під час роботи над твором або книжкою; завершальний – вдосконалення знань та умінь усвідомлювати сюжет, визначати основну думку, прогнозувати орієнтовний зміст книжки за її зовнішніми показниками, будувати зв'язні висловлювання тощо. Завдяки реалізації системних зв'язків – мовні засоби – літературний твір – літературознавча пропедевтика – розроблено систему комунікативно зорієнтованих навчально-тренувальних вправ і завдань (аналітичні, репродуктивно-конструктивні та творчо-комунікативні), яка співвідноситься з виділеними етапами і забезпечує роботу над усіма сторонами комунікативного акту (комунікативної ситуації).

Сконструйовано експериментальну емпірико-динамічну модель формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків

літературного читання та роботи з дитячою книжкою, що забезпечило цілеспрямованість, послідовність і змістову наповненість у роботі над розвитком літературознавчих та мовленнєвих умінь точно висловлювати думки, відбираючи з мовного арсеналу найдоцільніші мовні засоби.

5. Із метою перевірки ефективності запропонованої методики формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою протягом 2013–2020 навчальних років у процесі вивчення навчальних дисциплін літературне читання та робота з дитячою книжкою проведено педагогічний експеримент (учасники – 454 молодші школярі, 24 – вчителі). Експериментальне навчання здійснювалось за експериментальною методикою. Її ефективність засвідчили дані прикінцевого етапу дослідно-експериментальної роботи. Проведений кількісний та якісний аналіз виявив тенденцію змін за всіма показниками ефективності запровадження системи формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою, а саме: 1) сприйняття твору учнями (на 20 %); 2) ознайомлення молодших школярів зі світом дитячих художніх книжок (на 19 %); 3) збагачення словникового запасу учнів (на 19 %); 4) сформованість умінь комунікативної компетентності (на 18 %); 5) розвиток комунікативної діяльності молодших школярів (на 17 %). За даними доекспериментального та післяекспериментального оцінювання за період експериментального навчання здійснювався обрахунок статистичної значущості різниці двох незалежних вибірок по медіані (Т критерій Стьюдента), порівняння медіан відсоткового приросту балів у експериментальних та контрольних групах. Після завершення експериментального навчання виявлено статистично значимі відмінності у показниках сформованості комунікативної компетентності молодших школярів.

Сформульовано методичні рекомендації щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Перспективу вбачаємо в удосконаленні методики формування готовності студентів першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Початкова освіта» до формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових наукових виданнях України

1. Подановська Г. Психолого-педагогічні та методичні умови формування основ читацької самостійності молодших школярів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*: науково-методичний журнал. Львів. 2012. №6. С. 96 – 102.

2. Подановська Г. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою. *Вісник Львівського університету*: збірник наукових праць. Серія педагогічна. Львів. 2017. Вип. 32. С. 565 – 572.

3. Подановська Г. Сутність та структура комунікативної компетентності особистості молодшого школяра. *Освітні обрії: щомісячний науково-педагогічний журнал*. Івано-Франківськ. 2019. №2 (49). С. 36 – 40.

4. Подановська Г. Характеристика моделі формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти. *Молодь і ринок: науково-педагогічний журнал*. Дрогобич. 2021. №1 (187). С. 139 – 144.

Статті у наукових періодичних виданнях іноземних держав

5. Подановська Г. Шляхи формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти на уроках літературного читання та роботи з дитячою книжкою. *The scientific heritage*. Budapest, Hungary. 2021. Vol 3. №61(61). P. 13 – 16.

Методичні рекомендації

6. Подановська Г. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою: методичні рекомендації. Львів: Левада, 2017. 50 с.

Праці, які додатково відображають зміст дисертації

7. Геруля Г. Шляхи літературного розвитку молодших школярів. *Початкова школа: науково-методичний журнал*. Київ. 2008. №5. С. 48 – 50.

8. Геруля Г. Літературознавча компетенція – основа літературного розвитку школярів. *Початкова школа: науково-методичний журнал*. Київ. 2010. №3. С. 7–10.

9. Подановская Г. В. Подготовка студентов педагогических колледжей к работе с детской книгой. *Начальная школа*. 2011. №4. С. 79 – 84.

10. Подановська Г. Підготовка студентів до формування літературознавчої компетенції як основи літературного розвитку молодших школярів. *Педагогіка і психологія професійної освіти: науково-методичний журнал*. Львів. 2012. №1. С. 123 – 131.

11. Подановська Г. В. Урок читання як основна форма літературного розвитку молодших школярів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. Budapest, Hungary, 2015. III (34). P. 53 – 56.

12. Подановська Г. Взаємозв'язок уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою як засіб літературного розвитку молодших школярів. *Вісник Львівського університету: збірник наукових праць. Серія педагогічна*. Львів. 2016. Випуск 31. С.264 – 271.

13. Подановська Г. Урок читання як основна форма літературного розвитку молодших школярів. *Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти*. ЛНУ імені Івана Франка. Львів, 2016. Випуск 1. С. 9 – 13.

14. Подановська Г. В. Особливості роботи над формуванням комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках літературного читання. *Молодий вчений: науковий журнал*. Херсон. 2017. №2 (42). С. 529 – 532.

15. Подановська Г. В. Модель формування комунікативної компетентності учнів на уроках літературного читання у початковій школі. *Eurasian scientific congress: VIII International scientific and practical conference (9 – 11 August, 2020)*. Barcelona, Spain. 2020. P. 258 – 264.

АНОТАЦІЯ

Подановська Г.В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою. На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України. Тернопіль, 2021.

Дисертацію присвячено актуальній проблемі формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою.

У дослідженні науково розроблено, теоретично обґрунтовано й апробовано експериментальну методику формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках літературного читання та роботи з дитячою книжкою.

На основі чинної програми з української мови та літературного читання створено експериментальну емпірико-динамічну модель, яка включає дидактичні підходи, психолого-педагогічні та дидактично-методичні умови, загальнодидактичні, лінгводидактичні та власне методичні принципи літературного читання, методи, прийоми, засоби та форми навчання, систему комунікативно зорієнтованих вправ і завдань, показники та рівні сформованості комунікативної компетентності молодших школярів. Укладена система охоплює навчально-тренувальні комунікативно зорієнтовані вправи і завдання: аналітичні, репродуктивно-конструктивні, творчо-комунікативні.

Ефективність експериментальної методики формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою доведено за результатами контрольного зрізу педагогічного експерименту.

Ключові слова: комунікативна компетентність, молодші школярі, літературне читання, робота з дитячою книжкою, літературний розвиток, система вправ і завдань, емпірико-динамічна модель.

АННОТАЦИЯ

Подановская Г.В. Формирование коммуникативной компетентности младших школьников на основе взаимосвязи уроков литературного чтения и работы с детской книгой. На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины. Тернополь, 2021.

Диссертация посвящена актуальной проблеме формирования коммуникативной компетентности младших школьников на основе взаимосвязи уроков литературного чтения и работы с детской книгой.

В исследовании научно разработана, теоретически обоснована и апробирована экспериментальная методика формирования коммуникативной компетентности на уроках литературного чтения и работы с детской книгой.

На основе действующей программы по украинскому языку и литературному чтению создана экспериментальная эмпирико-динамическая модель, которая включает дидактические подходы, психолого-педагогические и дидактически-методические условия, загалнодидактические, лингводидактические и собственно методические принципы литературного чтения, методы, приемы, средства и формы обучения, систему коммуникативно ориентированных упражнений и заданий, показатели и уровни сформированности коммуникативной компетентности младших школьников. Разработанная система охватывает учебно-тренировочные коммуникативно ориентированные упражнения и задания: аналитические, репродуктивно-конструктивные, творческо-коммуникативные.

Эффективность экспериментальной методики формирования коммуникативной компетентности младших школьников на основе взаимосвязи уроков литературного чтения и работы с детской книгой доказано по результатам контрольного среза педагогического эксперимента.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, младшие школьники, литературное чтение, работа с детской книгой, литературное развитие, система упражнений и заданий, эмпирико-динамическая модель.

RESUME

Podanovska H.V. Formation of communicative competence of junior schoolchildren based on the basis of interrelation of literary reading lessons and work with the children's book. As a manuscript.

The thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Studies. Specialty 13.00.02 – Theory and Methods of Teaching (Ukrainian language). Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. Ternopil, 2021.

The dissertation is devoted to the problem of formation of communicative competence of junior schoolchildren on the basis of interrelation of literary reading lessons and work with the children's book.

In the dissertation, the content of the concepts “competence”, “communicative competence”, “communicative competence of a junior schoolchild” is analyzed. It is determined that the communicative competence of junior schoolchildren is an integrated quality of the individual, which is manifested in the ability to form a motivational and valuable basis of communication; master and apply language knowledge and skills; establish and maintain relationship with other people using different ways of interaction; work effectively in groups; possess various social roles necessary for successful socialization in a multicultural society.

Speech and literary development are the components of one process - the formation of a creative personality of a schoolchild. They are interconnected: literary abilities are developed with the help of language, and linguistic means in the process of reader's activity at the lessons of literary reading reveal an artistic, aesthetic, moral and ethical value of the read work. Speech development of students at reading lessons is an instrument and outcome of reader activity (direct or indirect) at each lesson, regardless of genre features of works and topics of the lesson. All types of tasks that are used for the development of reading skills, analysis of works, development of other abilities or

qualities of the reader require a certain level of speech development, which involves the development of logical thinking.

The preconditions for the origin of the methodology of reading and the development of speech skills are determined; the role of Ukrainian scientists, educators, writers and public people in the establishment of reading techniques is revealed in the dissertation.

The analysis of the current textbooks “Literary Reading” (3rd-4th forms) confirmed the compliance of the material with the content of the program requirements of the linguistic and literary educational aspect “Ukrainian language and literary reading” and its ability to ensure the formation and the development of a junior schoolchild as a linguistic personality by means of the native language on the principles of child centered competent training. This gave us the opportunity to emphasize the directions of literary reading and working with the children’s book to develop elementary school graduates’ steady motivation to independently read the texts of various genres and styles; ability to navigate in the world of children’s literature; perceive, understand, interpret the content in the context of educational and life situations; build their statements in accordance with the communicative situation, that is to be a competent reader and speaker.

The initial level of formation of communicative competence of junior schoolchildren is revealed on the basis of interconnection of literary reading lessons and work with the children’s book. The results of the stating experiment showed the prevalence of the low and average levels of the formation of the communicative competence of junior schoolchildren, which confirmed the expediency of using the developed methodology in the elementary school.

The experimental method of forming communicative competence of junior schoolchildren at lessons of literary reading and work with the children’s book was developed, grounded and applied.

On the basis of the current program of Ukrainian language and literary reading, an experimental empirically-dynamic model was created. The model includes: didactic approaches; psychological and pedagogical, didactic and methodological conditions; general didactic and actually methodological principles of literary reading; methods, techniques, means and forms of education; the system of communicatively oriented exercises and tasks (analytical, reproductive and constructive, creative and communicative); indicators and levels of the formation of communicative competence of junior schoolchildren.

The effectiveness of the experimental methodology of the formation of communicative competence of junior schoolchildren on the basis of interrelation of literary reading lessons and work with the children’s book was proved and validated experimentally.

Key words: communicative competence, junior schoolchildren, literary reading, work with the children’s book, literary development, system of exercises and tasks, empirical and dynamic model.

Підписано до друку 07.06.2021.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 80 г/м². Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 06/21/2-1

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. +38 (097) 988-53-23

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.